

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДІ ТА ОСВІТИ

УДК 316.74(477)

ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ДИНАМІКА ТА ЧИННИКИ ПРОЯВУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Сокурянська Людмила Георгіївна – доктор соціологічних наук, професор, завідувачка кафедри соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Шеховцова Дар'я Вячеславівна – магістрантка соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

У статті аналізуються динамічні характеристики та чинники актуалізації протестного потенціалу студентства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. На підставі порівняльного аналізу даних, отриманих у межах досліджень, здійснених у 2008-2009 рр. та 2014-2015 рр. серед студентів цього вишу, робиться висновок, що важливими чинниками протестної активності каразінців виступають їхні політико-ідеологічні преференції та рівень громадянської ідентичності. Підкреслюється, що на тлі зростаючого рівня останньої, а також зменшення кількості прибічників комуністичної ідеології та деякого збільшення прихильників радикально-націоналістичних поглядів серед студентів ХНУ певним дисонансом виглядають зміни рівня їхнього протестного потенціалу, зокрема збільшення (на 11%) кількості тих, хто не схвалює акти протесту, а також багато в чому негативне ставлення до Євромайдану. Визначаються причини такої ситуації. Акцентується на тому, що головним здобутком Євромайдану студенти Каразінського університету вважають розбудову в Україні громадянського суспільства.

Ключові слова: студенти-каразінці, протестна активність, чинники протестної поведінки, динаміка протестного потенціалу, ставлення до Євромайдану.

В статье анализируются динамические характеристики и факторы актуализации протестного потенциала студенчества Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина (ХНУ). На основе сравнительного анализа данных, полученных в рамках исследований, проведенных в 2008-2009 гг. и 2014-2015 гг. среди студентов этого вуза, делается вывод о том, что важными факторами протестной активности каразинцев выступают их политико-идеологические преференции и уровень гражданской идентичности. Подчеркивается, что на фоне возрастающего уровня последней, а также уменьшения количества сторонников коммунистической идеологии и некоторого увеличения сторонников радикально-националистических взглядов среди студентов ХНУ неким диссонансом выглядят изменения уровня их протестного потенциала, в частности увеличение (на 11%) количества тех, кто не одобряет акты протеста, а также во многом негативное отношение к Евромайдану. Определяются причины такой ситуации. Акцентируется внимание на том, что главным достоянием Евромайдана студенты Каразинского университета считают построение в Украине гражданского общества.

Ключевые слова: студенты-каразинцы, протестная активность, факторы протестного поведения, динамика протестного поведения, отношение к Евромайдану.

The article is devoted to the analysis of dynamic characteristics and protest potential actualization factors of V. N. Karazin Kharkiv National University students. Based on a comparative analysis of data obtained within the research among the students of this university in 2008-2009 and 2014-2015 concluded that the key factors of protest activity are the political and ideological preferences and level of civic identity. The authors emphasize that in the context of increasing level of civic identity as well as reducing the number of communist ideology supporters and slight increase of radical nationalist supporters among V. N. Karazin Kharkiv National University students are in certain dissonance with changes in their protest potential, including the increase (11%) of those who does not approve of protest acts, and largely negative attitude to Euromaidan. The reasons for this situation are defined. Attention is paid to the fact that V. N. Karazin Kharkiv National University students consider the main achievement of Euromaidan is the development of civil society in Ukraine.

Keywords: Karazin students, protest activity, factors of protest behavior, dynamics of protest potential, attitude to Euromaidan.

У суспільно-політичних перетвореннях, що відбуваються в Україні, дедалі більшу роль відіграє молодь. Вона активно підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ, євроінтеграцію, бере участь у розбудові демократичного суспільства. Особливий інтерес до молоді, в тому числі та перш за все студентської, як суб'єкта політичного життя нашої держави, активного учасника протестних акцій зумовлений тим, що вона багато в чому визначає зміст і характер теперішнього і, головне, майбутнього розвитку України. Тому особливої **актуальності** набуває дослідження протестного потенціалу молоді, його динамічних характеристик та чинників актуалізації, спрямованості на вирішення конкретних проблем суспільного життя.

Обравши протестну активність студентства як об'єкт нашого дослідження, ми виходили з того, що, по-перше, студентство є сьогодні однією з найбільш чисельних молодіжних груп. Як свідчать результати численних соціологічних досліджень, у тому числі здійснених кафедрою соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серед старшокласників Харкова і області в березні-травні 2015 року, більше 80% випускників шкіл планують вступати сьогодні до ВНЗ (за офіційною статистикою, практично стільки ж вступали до українських вишів в останні роки). По-друге, саме студентство, як ми доводили у своїх попередніх дослідженнях, є одним із головних суб'єктів соціокультурної трансформації, яка відбувається в українському суспільстві [1, с. 55].

По-третє, події останніх 25 років в Україні свідчать про те, що саме студентська молодь є одним із головних суб'єктів протестних акцій, які відбувалися в нашій країні. У цьому контексті зазначимо, що не тільки в новітній історії нашої країни та світу в цілому студентство відігравало роль катализатора суспільних змін. Згадаємо хоча б славнозвісну «студентську революцію» (або «студентський бунт») у Франції та інших країнах Західної Європи та США наприкінці 1960-х–початку 1970-х рр., яка призвела до суттєвих (якщо не сказати кардинальних) змін у суспільному житті цих країн.

Що стосується наукового, зокрема соціологічного, дискурсу, то про молодь, у тому числі студентську, як суб'єкт соціальних змін та протестних акцій на пострадянському просторі сьогодні пишуть такі автори, як В. Арбеніна, В. Астахова, В. Бакіров, О. Балакірева, Ю. Вишневський, О. Вишняк, Є. Головаха, Л. Гудков, Н. Зоркая, Ю. Зубок, В. Луков, К. Михайлова, А. Ніколаєвська, С. Оксамитна, О. Омельченко, В. Чупров та ін.

Теоретико-методологічну базу нашого дослідження студентського, зокрема політичного, протесту утворюють також праці західноєвропейських і американських дослідників, які приділяють особливу увагу молодіжному протесту, зокрема молодим людям, повсякденність яких не охоплена освітою, роботою або іншими видами зайнятості (NEET - not in education, employment or training) [2, р. 324].

Емпіричну базу цієї статті перш за все становлять результати українсько-білоруського дослідження «Ціннісні орієнтації, життєві стратегії та професійне самовизначення університетського студентства», здійсненого кафедрою соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (ХНУ) разом з соціологами Білоруського державного університету (м. Мінськ) (БДУ) наприкінці 2014 р. – початку 2015 р. (за репрезентативною вибіркою були опитані 320 студентів БДУ та 621 студент ХНУ). В межах цієї публікації ми будемо аналізувати дані українського масиву дослідження, зокрема щодо ставлення студентів ХНУ до акцій протесту, в тому числі до подій Євромайдану. Окрім того, для з'ясування динамічних характеристик протестного потенціалу студентства в цій статті ми послуговуємося результатами міжнародного дослідження «Проблеми формування громадянської ідентичності української молоді: роль освіти як чинника консолідації суспільства» (2008-

2009 рр., за репрезентативною вибіркою опитано 3058 студентів 33 ВНЗ України, за нерепрезентативною вибіркою – 628 російських та 300 білоруських студентів). Для коректного порівняння даних дослідження 2008-2009 рр. та дослідження 2014-2015рр. із українського масиву першого дослідження ми виокремили дані, отримані в ході опитування студентів ХНУ.

Отже, метою даної статті є виявлення динаміки та факторної зумовленості протестної активності студентської молоді Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Реалізуючи цю мету, перш за все зазначимо, що молодь як носій інноваційної функції є унікальною групою, якій іманентно притаманна активність, яка є своєрідним групоутворюючим фактором [3, с. 108-117]. Через активну і часто-густо протестну поведінку реалізуються особисті амбіції молоді, зокрема студентської, а в громадському плані здійснюється її інноваційна функція. При цьому протестна поведінка може бути спровокована як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками. Так, участь студентів у Євромайдані була спровокована відмовою української влади від асоціації з Євросоюзом.

Аналізуючи загальну тематику студентських протестів, варто зазначити, що студенти беруть участь у протестах, присвячених різним питанням. Корупція, аборти, захист прав тварин, права студентів – це лише невелика частка тих проблем, які піднімалися під час проведення студентських акцій протесту. Таку строкатість цих акцій можна пояснити тим, що під час навчання у вищих навчальних закладах студенти, перш за все їхня найбільш активна частина, досить часто беруть участь у різноманітних неурядових організаціях та ініціативних групах. Тож у питанні проведення тих чи інших акцій протесту студентство є, в певному розумінні, універсальною соціальною групою, яка за специфікою своєї діяльності може бути залучена у протести різної тематики та спрямування. У контексті цієї статті нас перш за все цікавить протестна поведінка студентів у соціально-політичній сфері.

Акцентуючи саме на таких акціях студентського протесту, розглянемо події останніх 25 років української історії, в яких брала безпосередню участь студентська молодь та які суттєво вплинули на хід нашої історії. Отже, проаналізуємо події, які отримали назву «революція на граніті», «помаранчева революція» і «революція гідності».

Студентська «революція на граніті» 1990 року була найуспішнішою акцією часів боротьби за незалежність України і водночас невикористаним шансом для країни. Вона продемонструвала силу та рішучість студентської молоді. Головним лозунгом «революції на граніті» був «Ганьба душителям свободи! Хай живе студентська єдність!» [4].

«Помаранчеву революцію» кінця 2004 - початку 2005 рр., підтримували різні верстви населення, в тому числі значна частина студентської молоді, яка висловлювала свої політичні уподобання досить активно. Визначаючи головних суб'єктів цієї революції, А. Чадаєв перш за все говорить про студентів, яких відрізняє «більш високий рівень солідарності, ніж у середньому по суспільству» [5].

Аналізуючи події «революції гідності», багато дослідників пишуть про те, що її «горючим матеріалом» були саме студенти. Хронологія подій «революції гідності» засвідчує, що першими на майдан Незалежності вийшли студенти Києво-Могилянської академії та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Їх підтримали студенти з різних ВНЗ України. Основними гаслами були: «Молодь нації за євроінтеграцію», «Україно вставай, Європу вимагай», «Україна – це Європа» [6]. Отже? на перших етапах Євромайдану студенти України проводили свої протести як «неполітичні», висуваючи лише вимогу «асоціації з Євросоюзом».

У цьому контексті зазначимо, що серед студентів-євромайданівців було більше представників західних регіонів нашої країни. Це не викликає подиву, бо, як свідчать численні соціологічні дослідження, в тому числі здійснені нами, студентам цих регіонів завжди був притаманний більш високий рівень протестної активності. За даними дослідження 2008-2009 рр., серед них майже вдвічі більше (у порівнянні зі студентами інших регіонів) тих, хто протестував би проти дій влади, що викликають невдоволення, навіть за умов загрози покарання за це (24% проти близько 13% – на Сході, 14% – на Півдні та близько 18% – у Центрі) (див.: [7, с. 199-224]).

З огляду на зазначене вище, цікаво дослідити динаміку протестного потенціалу східноукраїнського студентства, зокрема вихованців Каразинського університету, за останні п'ять років. Для цього порівняємо дані опитувань, здійснених у 2009 р. та 2014 р. (див. рис. 1).

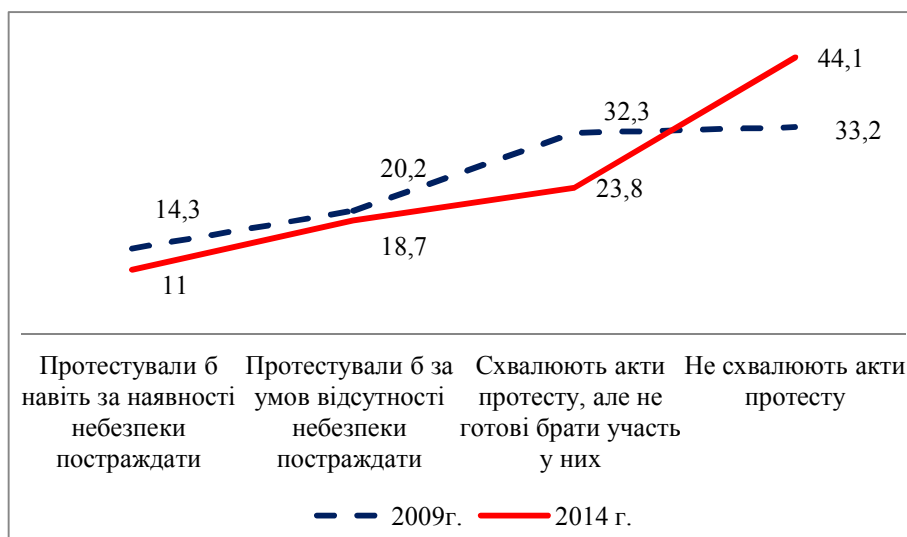

Рисунок 1. Динаміка протестного потенціалу студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (за даними опитування 2009 р. та 2014 р.) (% до тих, хто відповів)

Як бачимо, відсоток студентів, які б протестували за будь-якої умови, практично не змінився за 5 років. Водночас досить помітно (майже на 11%) зросла чисельність тих студентів, які не схвалюють акти протесту, а також зменшилась (майже на 9%) кількість тих, хто схвалює протестні акції, але не готовий брати в них участь. На нашу думку, це пов'язано з воєнними діями на території Луганської та Донецької областей, які, як буде показано нижче, студенти Харківського університету сприймають як негативний наслідок Євромайдану.

Аналізуючи чинники актуалізації протестного потенціалу, ми акцентували увагу на таких із них, як політико-ідеологічні уподобання та громадянська ідентифікація студентів Каразінського університету. Що стосується їхніх політико-ідеологічних преференцій, то кореляційний аналіз, здійснений нами за результатами обох досліджень, довів, що найвищий рівень потенційної протестної активності притаманний студентам, які сповідують крайні ліві (комуністичні) та крайні праві (радикально-націоналістичні) погляди. Зазначимо, що і «комуністів», і «радикальних націоналістів» у масиві опитування 2014 року було небагато, відповідно, близько 6% та близько 1%. Можемо припустити, що останні були активними учасниками Євромайдану, а перші – антимайдану.

Щодо громадянської ідентичності та в цілому патріотичного налаштування університетського студентства можемо зазначити, що порівняльний аналіз результатів досліджень, здійснених нами за часів незалежності, свідчить про поступове, проте досить суттєве зростання громадянськості студентської молоді. Так, якщо за даними опитування 2014 року кумулятивний відсоток тих, хто повною мірою або скоріше відчуває себе громадянином України, становить близько 80% (у 2001 році становив близько 50%); тих, хто не відчуває або скоріше не відчуває свою громадянську приналежність, – менше 5% (у 2001 році було майже 30%). З огляду на це, можна стверджувати, що поколінню студентів, яке народилось вже після розпаду СРСР, притаманний досить високий рівень громадянської ідентичності, що більшість із них, як довело наше дослідження, сприйматимуть Україну як свою єдину Батьківщину.

У цьому контексті цікаво з'ясувати, як оцінюють представники цього покоління, зокрема студентська молодь, події листопада 2013 – лютого 2014 рр. Отже, проаналізуємо ставлення студентів ХНУ до Євромайдану.

Зазначимо, що при цьому ми будемо спиратися як на кількісну (див. рис. 2), так і на якісну інформацію, отриману нами в межах дослідження 2014-2015 рр.

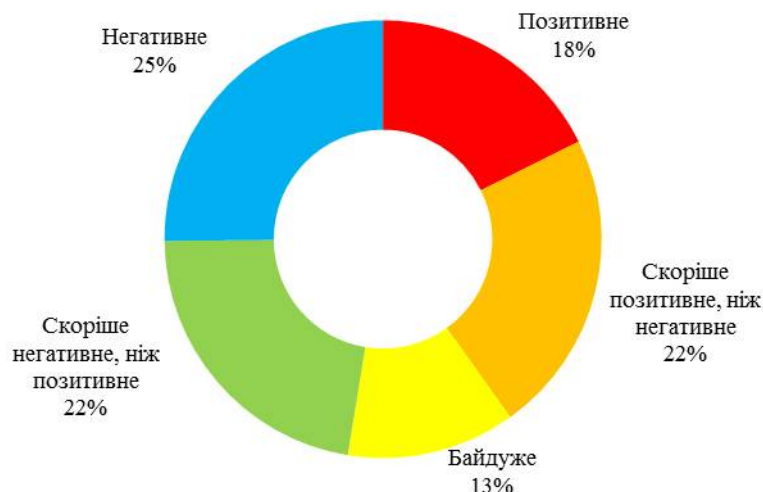

Рисунок 2. Ставлення студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна до Євромайдану (% до тих, хто відповів)

Як засвідчили отримані нами кількісні дані, приблизно половина респондентів (47,4 %) негативно чи скоріш негативно ставиться до Євромайдану, більше 40% позитивно чи скоріш позитивно, близько 12,5% - байдуже. При цьому позитивне ставлення частіше висловлюють студенти з високим рівнем громадянської ідентичності, а також прибічники ліберальних, демократичних та націоналістичних політико-ідеологічних напрямів; негативне ставлення більшою мірою притаманне тим, хто відчуває дефіцит громадянської ідентичності, та симпатикам комуністичних та соціалістичних поглядів.

Проаналізувавши ставлення студентів до Євромайдану в залежності від курсу навчання, ми з'ясували, що серед старшокурсників дещо більше тих, хто позитивно ставиться до Євромайдану, та менше тих, хто висловив негативне ставлення до нього. Можливо, це зумовлено більш тривалим перебуванням студентів старших курсів в університетському середовищі, яке завжди відрізнялось демократичними традиціями, вільнолюбством, установками на незалежність суджень та дій.

Отже, отримані дані свідчать про деяке переважання негативного ставлення студентів ХНУ до Євромайдану. Це може бути пояснено, на нашу думку, декількома обставинами. По-перше, як свідчать численні соціологічні дослідження, серед населення східних регіонів України в цілому та, як зазначалось вище, студентства зокрема, завжди було менше прихильників євроінтеграції України, а отже, Євромайдану, ніж на Заході чи у Центрі нашої країни. Це зумовлено культурно-історичними чинниками, зокрема близькістю цього регіону (як територіально, так і ментально) до Росії.

По-друге, сьогодні серед студентів ХНУ багато тих, хто перевівся з донецьких чи луганських вишів або вступив на перший курс. Як відомо, в цих областях ставлення до Євромайдану є переважно негативним.

По-третє і, на наш погляд, головне. Наше опитування було здійснене в грудні 2014 р., тобто під час воєнних дій на Сході країни, до яких не може бути позитивного ставлення. Отже, оцінюючи Євромайдан, студенти висловлювали не стільки своє ставлення до подій листопада 2013 р. – лютого 2014 р., скільки до їхніх наслідків, перш за все озброєного конфлікту на Донбасі.

Підтвердження цього припущення ми отримали завдяки відповідям наших респондентів на відкрите питання щодо причин позитивного чи негативного ставлення до Євромайдану.

Одразу ж зазначимо, що, на відміну від кількісної інформації, у відповідях на відкрите питання дещо переважало позитивне ставлення до Євромайдану – 52% проти 48% негативних оцінок.

Проаналізувавши 421 позитивну відповідь та 382 негативні відповіді студентів щодо їхнього ставлення до Євромайдану, ми виділили по п'ять груп типових відповідей.

Перш за все представимо типові відповіді щодо причин позитивного ставлення до Євромайдану (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Типові відповіді, що свідчать про позитивне ставлення до Євромайдану студентів ХНУ (в абсолютних числах)

	Частота відтворення
Розвиток громадянського суспільства	113
Прагнення народу жити краще	79
Необхідна умова зміни влади В. Януковича	69
Відродження національної свідомості	55
Надії на можливість інтеграції з ЄС	36
Інше	47

Розглянемо дещо докладніше кожен з виокремлених груп відповідей.

Перша група: позитивне ставлення до Євромайдану як *вияв розвитку громадянського суспільства* (113 відповідей). Ось типові вислови, що підкріплюють таку точку зору: «Відбулися зміни не тільки в політичній та соціально-економічних сферах, але й в загальних ціннісних орієнтирах українців»; Євромайдан «показав, що в країні є небайдужі люди. Сприяв згуртуванню нації».

Друга група: позитивне ставлення до Євромайдану як *вияв прагнення народу жити краще* (79 відповідей). Серед типових відповідей ми виокремили такі: «Люди виступали за поліпшення рівня життя, розширення прав і свобод громадян країни»; «тому що люди ламають стереотипи і хочуть змінити життя для себе і країни».

Третя група: позитивне ставлення до Євромайдану як *необхідна умова зміни влади В. Януковича* (69 відповідей). Прочитуємо деякі відповіді: «Країна позбулася найгіршого президента за всю історію»; «люди перестали повністю підкорятися незрозумілому уряду».

Четверта група: позитивне ставлення до Євромайдану як *відродження національної свідомості* (55 відповідей). Це ставлення підтверджують такі вислови: «Я побачила, що мій народ має свою думку, може її відстояти, йому не байдуже його майбутнє»; «Євромайдан почав те, що давно зароджувалося в суспільстві - народження національної свідомості».

П'ята група: позитивне ставлення до Євромайдану як *прагнення до євроінтеграції* (36 відповідей), серед них такі: «Я вважаю, що ЄС дав би нові можливості для України. Тому прагнення вступити в нього, безумовно, добре»; «крок вперед назустріч реформам, які змогли б забезпечити розвиток України».

Отже, через рік після подій Євромайдану його позитивне сприйняття студентами Харківського університету менш усього зумовлюється їхніми євроінтеграційними настроями.

Щодо негативного сприйняття Євромайдану, то нами були виокремлені такі групи типових відповідей (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Типові відповіді, що свідчать про негативного ставлення до Євромайдану студентів ХНУ (в абсолютних числах)

	Частота відтворення
Дестабілізація в країні	178
Ставлення до учасників Євромайдану як до «бидла»	59
Євромайдан як проплачений переворот	43
Розчарування у новій владі	38
Небажання інтеграції з ЄС, прихильність до Росії	37
Інше	27

Розглянемо ці групи більш докладно.

Перша група: *дестабілізація в країні* (178 відповідей). Ось типові вислови, що підкріплюють таку точку зору: «Це була марна трата часу, грошей, через це почалася повноцінна війна, з великими жертвами»; «не будь «майдану», на цей час пройшли б уже вибори, президента поміняли, війни на сході не було, і Крим був би наш».

Друга група: *ставлення до учасників Євромайдану як до «бидла»* (59 відповідей): «Соромно за країну і тупий народ!»; «ніхто головою не думає, йдуть на поводу у ЗМІ, як стадо баранів», «тупе продажне стадо бидла під кайфом, з промитими мізками, які своїми руками знищили країну».

Третя група: *Євромайдан як проплачений переворот* (43 відповіді). Про це свідчать такі відповіді: «Я вважаю, що «ідейних» там було 20%, інші робили це за плату, а «псевдопатріотизм» мені не імпонує».

Четверта група: *розчарування у новій владі* (38 відповідей): «Тому що замість одного «клану» прийшов інший, незважаючи на великі покладені надії на зміни»; «ні до чого позитивного не призвело. Скинули одних, такі ж прийшли».

П'ята група: *небажання інтеграції з ЄС, прихильність до Росії* (37 відповідей): «Що чекає Україну після вступу до ЄС?»; «так, ми увійшли до Євросоюзу, але Євросоюз не увійшов у нас»; «як можна відстоювати свою думку, свою позицію, не знаючи і не читаючи самого документу (угоди)? Ми ж зовсім не знаємо, про що в ньому йдеться. Тобто, ми позбавлені можливості зважити всі «за» і «проти».

Отже, аналіз якісної інформації підтвердив наше припущення про те, що негативізм у ставленні до Євромайдану університетського студентства перш за все зумовлений їхньою оцінкою його наслідків – дестабілізаційних процесів в Україні. У контексті аналізу ставлення студентів до Євромайдану ми звернулись до відповідей студентів на відкрите питання щодо історичних героїв. При цьому ми висловили припущення, що для прихильників Євромайдану героями будуть ті діячі (як вітчизняні, так і закордонні), які виступали за свободу, незалежність і цілісність своєї країни; для тих, хто не підтримував Євромайдан, героями будуть радянські та комуністичні діячі, що відповідає політико-ідеологічним уподобанням прихильників та супротивників «революції гідності». Здійснений нами контент-аналіз підтвердив це припущення.

Візуалізація отриманих даних щодо історичних постатей, яких студенти сприймають як героїв, представлена на рисунку 3 та на рисунку 4.

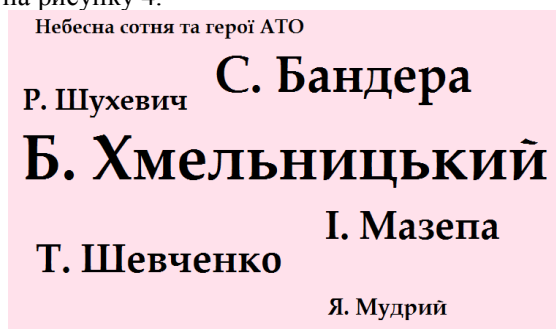

Рисунок 3. Історичні постаті, яких вважають героями прихильники Євромайдану¹.

Як бачимо, студенти Харківського університету, які висловили позитивне ставлення до Євромайдану, перш за все вважають героями тих, хто боровся за свободу та незалежність своєї країни, права її громадян.

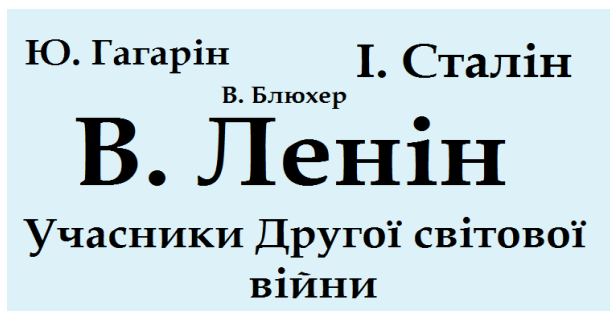

Рисунок 4. Історичні постаті, яких вважають героями супротивники Євромайдану

Дані, представлені на рисунку 4, також підтверджують нашу гіпотезу: для супротивників Євромайдану героями є радянські політичні діячі, воєначальники та учасники Великої вітчизняної війни. Чому для молодих людей, які ніколи не жили в Радянському Союзі, такими значущими виступають символи радянської епохи? Відповідь на це питання є не тільки очевидною, але й підкріпленою результатами соціологічних досліджень. Це зумовлюється впливом старшого покоління, в першу чергу

¹ Розміри прізвищ історичних постатей зумовлені частотою їхнього згадування.

родини (батьків, бабусь, дідусів), точніше, їхніх політико-ідеологічних позицій на свідомість та поведінку (перш за все вербальну) молоді, зокрема студентської.

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан та динаміку протестної поведінки студентства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, ми дійшли висновку, що чи не найважливішими чинниками її актуалізації виступають його політико-ідеологічні уподобання та рівень громадянської ідентичності. Здійснений нами порівняльний аналіз даних опитувань 2009 р. та 2014 р. засвідчив зростання рівня громадянської ідентичності, зменшення кількості тих, хто підтримує комуністичну ідеологію та деяке збільшення кількості прибічників радикально-націоналістичного політико-ідеологічного напрямку серед студентів-каразінців.

На цьому тлі певним дисонансом виглядають дані щодо змін рівня протестного потенціалу студентської молоді цього вишу (зокрема збільшення майже на 11% кількості тих, хто не схвалює акти протесту) та її багато в чому негативного ставлення до Євромайдану. Що стосується останнього, то ми пояснюємо це декількома причинами: меншою прихильністю мешканців східного регіону до Євроінтеграції України; значною кількістю студентів, які перевелися до ХНУ з донецьких та луганських вишів; нарешті, сприйняттям озброєного конфлікту на Донбасі як наслідку подій листопада 2013 - лютого 2014 рр.

Тим не менш, отримана нами якісна інформація засвідчила деяке переважання позитивного ставлення до Євромайдану студентів Харківського університету, головним здобутком якого вони вважають розбудову громадянського суспільства в нашій країні.

Література:

1. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2006. – с.155.
2. Yates S. Not so NEET? A critique of the use of NEET in setting targets for intervention with young people /Yates S. & Payne M // Journal of Youth Studies. – 2006. – №9(3). – P. 329–344.
3. Зубок Ю. А. Становление и развитие отечественной социологии молодежи Зубок Ю. А., Чупров В. И. // Социологические исследования. – № 7. – 2008. – С. 108-117.
4. 20-та річниця «революції на граніті»: спогади. Інтерв'ю з Олесем Донієм. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/10/101002_dony_student_anniv_ie_is.shtml
5. Чадаев А. Оранжевая осень / А. Чадаев., 2005. – 375 с.
6. Стельмах І. Студенти страйкують: «Молодь нації за євроінтеграцію» [Електронний ресурс] / І. Стельмах. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/25181270.html>
7. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурської. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 520 с.